

Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon tie 2014–2019

Tarkastelen tässä artikkelissa sitä, miten Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko asemoitui Ukrainan poliittisessa ja kirkollisessa elämässä vuoden 2014 Euromaidanin tapahtumista nykyhetkeen. Aikaväli on mielenkiintoinen, koska se sisältää monia kreikkalaiskatolisen kirkon kannalta tärkeitä tapahtumia. Aluksi on tarpeen selvittää hieman käsitteitä ja kirkon vaiheita neuvostoajan loppuvaiheista lähtien.

KREIKKALAISKATOLINEN KÄSITTEENÄ JA ILMIÖNÄ

Termi kreikkalaiskatolinen ei välttämättä avaudu helposti. Aikanaan Suomen ortodoksista kirkkoa ja muita ortodoksisia kirkkoja kutsuttiin suomeksi kreikkalaiskatolisiksi, mutta enää pitkään aikaan ortodoksinen ja kreikkalaiskatolinen eivät ole tarkoittaneet samaa asiaa. Termillä tarkoitetaan kirkkoa, jossa yhtyvät idän ortodoksinen ja lännen katolinen perinne, kreikkalainen ja latinalainen traditio. Kreikkalaiskatoliset kirkot noudattavat itäistä riitusta

eli ortodoksista jumalanpalvelusjärjestystä ja sallivat itäisen perinteen mukaisesti pappien avioliiton, mutta hallinnollisesti ne ovat paa-ville alamaisia, osa globaalia katolista kirkkoa. Kreikkalaiskatolisia kirkkoja kutsutaan joskus myös uniaattikirkkoiksi ja niiden jäseniä uniaateiksi, mutta nämä termit ovat pikemminkin teologista arkikieltä kuin kirkko-opillisesti korrekteja termejä. Monet kreikkalaiskatolilaiset pitävät niitä myös halventavina.¹

Yury P. Avvakumov, joka on opettanut sekä Leningradin Hengellisessä akatemiassa 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa että Ukrainan katolisessa yliopistossa Lvivissä 2004–2009, on kuvaillut, että Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko on ollut kova päähkinä niin länsimaisille ekumeenikoille kuin ortodokseille yleensä ja Moskovan patriarkaattille erityisesti. Ukrainan kirkollinen maisema on ollut läntisille teologeille vaikea hahmotettava, ja he ovat olleet Avvakumovin mukaan liikaa Moskovan patriarkaatin propagandan vietävis-

sä, mikä on johtanut siihen, että he ovat usein olleet tietoisia vain Moskovan alaisen ortodoksisirkon olemassaolosta Ukrainassa.²

Monet ortodoksiset kirkonmiehet ovat pitäneet kreikkalaiskatolisia todellisen ortodoksisen teologian ja spiritualiteetin peppureina, jotka vain teeskentelevät olevansa ortodokseja. Moskovan patriarkaatti on ollut vihamielisyydessään suorasukaisin. Neuvostopropaganda esitti kreikkalaiskatoliset kovakuorisina ukrainalaisina nationalisteina sekä natsien liittolaisina. Nykyvenäläisessä propagandassa samanlaiset väitteet ovat jatkuneet. Sen mukaan kreikkalaiskatolilaiset edustavat kaikkialla vaikuttavaa ukrainalaista fasismia ja myyttistä ”Kiovan juntaa”. Moskovan patriarkaatti esittää toistuvasti heidät poliittisesti mielenvikaisiksi kaiken venäläisen ja ortodoksisen vastustajiksi.³

Mutta kreikkalaiskatolilaisilla ei ole helpoa katolisella suunnallakaan, varsinkaan ekumeenisten suhteiden näkökulmasta. Kun idässä heitä on pidetty ortodoksian pettäjinä ja roomalaiskatolisen kirkon agentteina, lännessä heitä taas on helposti pidetty joko epätäydellisinä katolilaisina tai epäaitoina ortodokseina. Kreikkalaiskatoliset eivät ole mahtuneet vakiintuneeseen tunnustuskunta-ajatteluun. He ovat jopa saaneet joillakin tahoilla maineen ennakoimattomina ja hallitsemattomina ”kuumapäinä”, ja varsinkin Vatikaanissa on oltu kiusaantuneita kreikkalaiskatolilaisten luomasta häiriötilasta Vatikaanin ja Moskovan suhteisiin.⁴

UKRAINAN KREIKKALAISKATOLISEN KIRKON VAIHEET 2000-LUVULLE

Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko syntyi Brestin unionin hedelmänä 1596. Silloin eräät nykyisten Ukrainan, Valko-Venäjän ja Puolan alueen ortodoksisist hiippakunnista otettiin roomalaiskatolisen kirkon yhteyteen. Hankkeen takana vaikutti paitsi yhtenäisen

kristikunnan ihanne myös yksi käynnissä olleiden katolisen reformaation keskeinen tavoite: piispallisen auktoriteetin vahvistaminen suhteessa papistoon ja maallikoihin.⁵ Kirkko pystyi toimimaan melko vapaasti aina Neuvostoliiton aikoihin asti. Stalin viimein määräsi kirkon toiminnan lakkautettavaksi, ja Lvivissa 1946 pidetty kirkolliskokous määräsi kreikkalaiskatoliset seurakunnat Moskovan patriarkaatin alaisuuteen; kreikkalaiskatolilaiset pakotettiin siis ortodokseiksi. Useita kreikkalaiskatolisia vaikuttajia lähetettiin vankileirien saaristoon. Kirkkoa sinänsä ei näin yksinkertaisesti tukahdutettu, vaan sen toiminta vain siirtyi maan alle ja ulkomaille. Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko oli Neuvostoliiton suurin maanalainen kirkko.⁶

Ukrainaa on kutsuttu Euroopan kirkkomielisimmäksi valtioksi. Jos Suomessa olisi väkilukuun suhteutettuna yhtä paljon kirkkorakennuksia kuin Ukrainassa, niitä olisi esimerkiksi Helsingissä runsaat 500. Ennen itsenäistymistään 1991 Ukraina tunnettiin ”Neuvostoliiton raamattuvyöhykkeenä”. Vaikka Ukraina on maailman toiseksi suurin ortodoksisin maa, raamattuvyöhyke-nimitys paljastaa, että Ukrainassa on myös protestanteilla historiallisista syistä vankka jalansija. Protestanttina kuriositeettina voi mainita pienen Ukrainan luterilaisen kirkon, jolla on noin 2 500 jäsentä. Se noudattaa myös itäistä liturgiaa, ja sen kirkkorakennukset noudattavat bysanttilaista

---

1 Avvakumov 2016, 24–25.

2 Avvakumov 2016, 22.

3 Avvakumov 2016, 22–24.

4 Avvakumov 2016, 28–29.

5 Crummey 2006, 304; Brüning 2016, 87–91.

6 Ketola 2010, 89.

tyyliä, mutta opillisesti se on luterilainen. Se on jäsen maailman tunnustuksellisten luterilaisten kirkkojen organisaatiossa (International Lutheran Council, ILC) mutta ei Luterilaisessa maailmanliitossa. ILC kokoaa yhteen kirkkoja, joille Luterilaisen maailmanliiton linja on liian liberaali.⁷

Ukrainan uskonnollisten toimijoiden välinen voimatasapaino muuttui rajusti vuonna 1989. Silloin Neuvostoliiton viimeinen presidentti Mihail Gorbatšov, joka tuli tunnetuksi perestroikaksi kutsutusta uudistuslinjastaan ja glasnostista eli avoimuudesta, tapasi paavi Johannes Paavali II:n Vatikaanissa. Vierailuun kytkeytyi maan alla toimineen Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon julkisen toiminnan uudelleen salliminen.⁸ Gorbatšov kutsui paavin valtiovierailulle Moskovaan, mutta kirkkopoliittisista syistä vierailu ei toteutunut, eikä kukaan paavi ole tähän päivään mennessä päässyt Venäjälle, vaikka kutsuja ovat esittäneet myös Boris Jeltsin ja Vladimir Putin.

Osoittautui, että kreikkalaiskatolinen kirkko oli säilynyt varsin hyvissä voimissa maan alla toimiessaan. Lyhyessä ajassa lukuisat Moskovan patriarkaatin alaisen ortodoksikirkon papit siirtyivät sen riveihin ja monet kirkkorakennukset vaihtoivat omistajaa. Puolessa vuodessa 1989–1990 rekisteröitiin noin 1 600 kreikkalaiskatolista seurakuntaa. Joissakin tapauksissa kirkkojen omistussuhteiden muutoksissa syntyi käsirysyjä kirkkojen jäsenten välillä, ja puhuttiin suorastaan ”kirkollisesta sodasta”. Länsi-Ukraina siirtyi kirkollisessa mielessä käytännössä kokonaan kreikkalaiskatolisen kirkon haltuun ja kirkon ekspansio ulottui myös alueen ulkopuolelle. Ukrainan kreikkalaiskatolisen uskottavuutta kansan keskuudessa voimisti se, että se oli selvästi ukrainalaiskansallinen kirkko, jolla ei ollut rasitteenaan syytteitä yhteistoiminnasta neuvostohallinnon tai KGB:n kanssa. Se saattoi

oikeutetusti sanoa olevansa viranomaisten syrjijä ja vainoama kirkko.⁹

Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon lisäksi maan alta nousi myös Ukrainan autokefaalinen ortodoksinen kirkko. Kirkko oli perustettu jo Neuvostoliiton alkuvaiheissa, ja se oli saanut jatkaa vuoteen 1930 asti, jolloin Stalin oli kieltänyt sen toiminnan. Seuraava lyhyen toimintavapauden kausi sillä oli ollut toisen maailmansodan aikana 1941–1944 saksalaisten miehittämässä Ukrainassa. Sodan jälkeen se toimi diasporassa lähinnä Yhdysvalloissa ja Kanadassa.¹⁰

Oman kirkollisen identiteetin löytäminen on ollut kreikkalaiskatolilaisten avainkysymyksiä. Yhtäältä he voivat katsoa olevansa silta idän ja lännen kirkkojen välillä, vaikka toisaalta katolis-ortodoksisissa neuvotteluissa ”uniatismia” ei olekaan pidetty hyvänä metodina kirkollisen ykseyden palauttamiseen. Katolisuus ja ortodoksisuus ovat uniaattien tapauksessa toisiaan täydentäviä suureita, eivätkä vihollisia. Kirkon sisällä on kuitenkin köydenvetoa läntisen ja itäisen tradition painottajien välillä. Itäisten juurien vaaliminen vaikuttaisi tällä haavaa olevan vahvempi kuin läntinen suuntaus. Suhteissa ortodokseihin ja roomalaiskatolilaisiin on ollut monenlaista kitkaa. Hallinnollisesti kreikkalaiskatolilaisilla on ollut pitkään tavoitteena patriarkaatin asema, jonka johdossa olisi patriarkka, mutta toistaiseksi heidän kirkollinen päänsä on joutunut tyytymään suurarkkipiispan titteliin, jonka Vatikaani myönsi 1963. Varsinkin Moskovan patriarkaattiin kuuluvat ortodoksit pitävät kreikkalaiskatolilaisia ortodoksien ja isänmaanpettureina. Kreikkalaiskatolilaiset taas pitävät usein venäläisiä ortodokseja heidän kirkollisen ja kansallisen identiteettinsä vastustajina. Monet muistavat erityisen pahalla Moskovan patriarkaatin piispojen ja papiston ja KGB:n yhteistyötä.¹¹

Roomalaiskatolinen kirkko on ollut Ukrainassa enimmäkseen puolalaisten kirkko ja toiminut lähinnä ennen toista maailmansotaa Puolaan kuuluneilla alueilla. Hankausta roomalaiskatolisen ja kreikkalaiskatolisen kirkon suhteissa aiheutti 1990-luvun alussa ensi sijassa kreikkalaiskatolilaisten asema Puolassa, missä roomalaiskatolisen kirkon väitettiin takavarikoineen siellä vähemmistönä eläviltä kreikkalaiskatolilaisilta useita kirkkoja omaan käyttöönsä. Tämän taas oli saanut tuntea nahoissaan Länsi-Ukrainassa asuva roomalaiskatolinen puolalaisvähemmistö. Puolassa tapahtuneesta kreikkalaiskatolilaisten sorrosta kärsimään joutuneet Ukrainan roomalaiskatolilaiset ryhtyivät arvostelemaan Puolasta saapuvia roomalaiskatolisia pappeja ja sääntökuntalaisia puolalaiskansallisesta propagandasta. Syyn arvosteluun antoivat tapaukset, joissa kansallismieliset puolalaiset kirkonmiehet olivat julkisesti vaatineet takaisin sellaisia Länsi-Ukrainan alueita, jotka olivat kuuluneet Puolalle ennen toista maailmansotaa. Tämän vuoksi Lvivin roomalaiskatolinen arkkipiispa kielsi toukokuussa 1993 Puolasta tulleilta papeilta poliittisen agitaation ja kehotti näitä ottamaan työssään huomioon paikalliset tavat ja poliittiset olot.¹²

Jonkin verran kreikkalaiskatolilaiset ovat olleet huolissaan myös roomalaiskatolisen kirkon organisaation voimakkaasta kasvusta Ukrainassa. Paavin vierailu Ukrainassa vuonna 2001 kuitenkin vähensi jännitteitä roomalaiskatolisen ja kreikkalaiskatolisen kirkon väliltä. Paavi kutsui tuolloin Ukrainaa kirkollisen ykseyden laboratoriksi. Itse asiassa jo 1990-luvun alussa Vatikaani oli ilmoittanut kreikkalaiskatoliselle kirkolle, että se oli valinnut Ukrainan koekentäksi katolilaisten ja ortodoksien väliselle dialogille. Roomalaiskatolinen kirkko Ukrainassa on lisäksi kehitymässä kansalliselta koostumukseltaan lähes puhtaasti puolalaisesta

kirkosta enemmän ukrainalaiseksi, mikä myös on auttanut suhteiden paranemisessa.¹³

UKRAINAN VALLANKUMOUS 2014 YHDISTI KIRKKOJA

Ukrainan länsimieliset kirkot ovat olleet varsin aktiivisesti mukana sekä vuoden 2004 niin kutsutun oranssin vallankumouksen että vuoden 2014 Ukrainan vallankumouksen eli Euromaidanin tapahtumissa. Vuonna 2004 nämä kirkot olivat tukemassa presidentinvaaleissa länsimielistä Viktor Juštšenkoa ja hänen taistelupariaan Julija Tymošenkoa. Venäläismielinen Viktor Janokyyvytš oli voittanut vaalien toisen kierroksen, mutta Ukrainan korkein oikeus mitätöi tuloksen ilmi tulleiden väärinkäytösten vuoksi. Juštšenko voitti uusintavaalin. Sekä Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko että Kiovan patriarkaatin alainen ortodoksikirkko ovat johdonmukaisesti tukeneet Ukrainan politiikan läntistä demokraattista suuntausta. Se on luonnollista, sillä länsi-integraatiolla on vahva kannatus Länsi- ja Keski-Ukrainassa, jotka ovat myös näiden kirkkojen vahvinta kannatusaluetta. Euromaidanin tapahtumissa vuoden 2013 loppupuolelta seuraavan vuoden helmikuuhun kaikki Ukrainan kirkot ja uskonnolliset yhteisöt olivat enemmän tai vähemmän tukemassa mielenosoittajia ja kannattamassa poliittisia uudistuksia. Soraääniä löytyi lähinnä Moskovan patriarkaatin alaisesta ortodoksisesta kirkosta.¹⁴

7 Ketola 2016 b, 75–77.

8 Ketola 2010, 90.

9 Bremer 2016, 8–10.

10 Bremer 2016, 11.

11 Ketola 1995, 145.

12 Ketola 2010, 90–91.

13 Ketola 2010, 91.

14 Kalenychenko 2018, 10–13.

Ukrainan kirkkojen neuvostoon kuuluu 18 kirkkokuntaa tai uskonnollista yhteisöä. Sen ekumeeninen profiili terävöityi ensimmäistä kertaa juuri Euromaidanin tapahtumien yhteydessä. Se protestoi mielenosoittajiin kohdistettua väkivaltaa, kehotti dialogiin, tuomitsi Krimin liittämisen Venäjään ja arvosteli Venäjän Ukrainan-politiikkaa. Huomattavaa on, että neuvoston puheenjohtajana toimi Maidanin protestien aikana Moskovan patriarkaatin alainen kirkko. Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko kuului aktiivisimpien toimijoiden joukkoon. Sen papit rukoilivat mielenosoittajien kanssa, asettuivat mielenosoittajien ja poliisin väliin estämään väkivaltaisuuksia, jakoivat ruokaa ja olivat muin tavoin läsnä.¹⁵

Pahimmillaan mielenosoittajien vastainen toiminta yltyi sala-ampujien ammuskeluksi, jossa kuoli noin sata mielenosoittajaa. Tätä uhrien ryhmää alettiin kutsua ”taivaalliseksi komppaniaksi”, ja sen merkitys ukrainalaisten keskuudessa on edelleen suuri. Kaikkiaan eri kirkkojen papiston läsnäolo mielenosoittajien parissa johti siihen, että yleinen luottamus kirkkoihin kasvoi, ja samoin paranivat yleisön tiedot eri yhteisöistä. Kirkkojen halu yhteistyöhön vahvistui, ja ekumeeninen hyväntahtoisuus kukoisti. Tämä ei kuitenkaan ollut pysyvää, vaan ajan kuluessa kirkot suuntasivat taas omille reviereilleen, ja uskonnollinen kilpailu lisääntyi.¹⁶

Englantilaisessa katolisessa *The Tablet* -lehdessä Kiovan Maidanin tapahtumia käsitelty ja itäisen Euroopan kirkkoihin perehtynyt toimittaja Jonathan Luxmoore totesi, että Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon nuoret johtajat olisivat jopa lietsoneet konfliktia venäläismielisen valtiojohdon kanssa. Erityisesti hän osoitti sormella Yhdysvalloissa 1960 syntynyttä piispa Borys Gudziakia.¹⁷ Gudziak esiintyi konfliktin aikana kommentojana useilla kansainvälisillä tv-kanavilla.¹⁸

Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko on luonnollisesti vedonnut paaviin, jotta tämä ottaisi kantaa Ukrainan tapahtumiin. Osittain ukrainalaiset ovat joutuneet pettymään, sillä esimerkiksi vuonna 2015 paavi Franciscus käytti eräässä puheessaan ilmaisua Ukrainan veljessota, ikään kuin Venäjä ei olisikaan osapuolena tapahtumissa. Tämä herätti Ukrainassa pahennusta ja paavin arvostelua. Toisaalta monet myös ymmärsivät, että paavin täytyi ottaa huomioon se, ettei hän vaikeuttaisi katolilaisten elämää Venäjällä. Paaville oli myös ilmeisen tärkeää, että hän onnistuisi järjestämään korkean tason ekumeenisen tapaamisen Moskovan patriarkka Kirillin kanssa. Senkin liian vahva kannanotto olisi voinut kaataa. Kirkonjohtajat tapasivat lopulta Havannassa alkuvuodesta 2016. Tuoreemmissa kannanotoissaan paavi on osoittanut suurempaa ymmärrystä Ukrainan katolilaisille, joiden kirkon ja teologisen perinteen hän tuntee jo Argentiinan-ajoiltaan.

PYHÄ ISTUIN JA UKRAINAN SOTA

Krimin ja Itä-Ukrainan miehitys merkitsi ongelmia kreikkalaiskatoliselle kirkolle, joka oli 2000-luvun alussa perustanut Harkivin-Donetskin sekä Odessan-Krimin kirkolliset hallintopiirit. Kun Vatikaani antoi luvan näiden hallintopiirien kahtiajakamiseen, kirkko perusti helmikuussa 2014 itsenäisen Krimin hallintopiirin ja huhtikuussa Harkivin hallintopiirin. Erityisesti Donetskin ja Krimin hallintopiirit olivat joutuneet Venäjän aggression vuoksi vaikeuksiin. Krimillä paikalliset viranomaiset rajoittivat jo ennen niemimaan Venäjään liittämistä sielunhoitajien toimimista useissa sikäläisissä seurakunnissa. Muutama pappi oli jopa kyyditetty pois alueelta. Muita pappeja oli uhkailtu suullisesti ja kirjallisesti ja vaadittu poistumaan Krimin alueelta.¹⁹

Paavi Franciscus esitti yleisaudienssinsa 4.2.2015 lopuksi vetoamuksen Ukrainan

puolesta. Franciscus sanoi olevansa surullinen, kun hän kuuli käytettävän sanoja ”voitto” tai ”tappio”. Hänen mielestään ne eivät olleet oikeudenmukaisia sanoja, vaan ainoa oikeudenmukainen sana oli ”rauha”. Franciscus kuvaili Ukrainassa käytävää sotaa kristittyjen väliseksi sodaksi. Hän käytti myös sanoja ”veljesten välinen väkivalta”.²⁰ Viimeksi mainitut sanat herättivät voimakasta arvostelua Ukrainassa, ja Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko sanoi lausunnon kielen muistuttavan neuvostopropaganda. Ukrainan katolisen yliopiston vararehtori Myroslav Marynovyč syytti Vatikaanin diplomaatteja, että monet heistä pitivät Ukrainan kreikkalaiskatolista kirkkoa jakautuneena, naiivina ja taitamattomana diplomatiassa. Marynovyč arveli, että heille kirkko oli vain riitapukari, joka aiheutti Vatikaanille ongelmia suhteessa alueen todelliseen voimakeskukseen, Moskovan patriarkaattiin. Diplomaatit eivät hänen nähdäkseen välittäneet Moskovan patriarkaatin selvistä synteistä niin kauan kuin se pysyi vaikutusvaltaisena kirkkojenvälisissä suhteissa.²¹

Ukrainan katoliset piispat, sekä kreikkalaiskatoliset että roomalaiskatoliset, tekivät säännöllisen *ad limina* -viisivuotisvierailun Pyhän istuimen luo helmikuussa 2015. Paavi Franciscus sanoi heille ymmärtävänsä väkivaltaisuuksien koko Ukrainan kansalle aiheuttamia huolia. Hän kehotti piispoja kuuntelemaan ihmisiä. Hän muistutti piispoja siitä, että heillä ei ollut velvollisuutta esittää poliittisia ratkaisuja vaikeisiin kysymyksiin, mutta heillä oli oikeus esittää mielipiteensä maan tulevasta suunnasta ja ylläpitää sellaisia arvoja, jotka vahvistaisivat ukrainalaista yhteiskuntaa. Paavi otti esimerkiksi valitettavasta yhteiskunnallisesta ilmiöstä korruption, joka oli vahingollista tavallisten perheiden elämälle. Franciscus kehotti kreikkalaiskatolisia ja roomalaiskatolisia piispoja yhdistämään voimansa ja edistämään ekume-

niaa.²² Krimistä ja Itä-Ukrainasta tai ylipäänsä Ukrainassa käytävästä sodasta paavi ei maininnut mitään.

Vierailun jälkeen antamassaan lausunnossa Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon suurarkkipiispa Svjatoslav (Ševtšuk) pahoitteli, ettei Franciscus ollut sanonut suurempaan, ketkä olivat sodan syyppäitä. Ukrainassa torjuttiin ehdottomasti käsitys siitä, että Itä-Ukrainassa sosisivat veljet toisiaan vastaan. He halusivat korostaa sotaa Ukrainan ja Venäjän välisenä konfliktina ja koko kansainvälisen yhteisön asiana. Svjatoslav oli kuitenkin toiveikas sen suhteen, että paavi tajuaisi kriisin todellisen luonteen. Hän tunsi Franciscuksen jo Argentiinasta, sillä hän oli itse asunut Buenos Airesissa 2000–2009 ja ystävystynyt silloin tämän kanssa. Ukrainalaiset piispat tapasivat matkallaan paavin lisäksi Pyhän istuimen kardinaalivaltiosihteerin ja muita kuurian jäseniä. He myös kutsuivat paavia vierailulle Ukrainaan.²³

Suurarkkipiispa Svjatoslav sanoi, että paavilla olisi suuremmat mahdollisuudet kuin kellään muulla ulkopuolisella poliittisella toimijalla lopettaa sota Ukrainassa. Hän muistutti, että Johannes Paavali II oli onnistunut välitystehdäessä rauhanneuvotteluissa ja näin estämään sodan Argentiinan ja Chilen välillä 1978. Franciscus voisi päästä samanlaiseen tulokseen

---

15 Kalenychenko 2018, 10–13.

16 Kalenychenko 2018, 10–13. Seikkaperäinen kronologinen kertomus Euromaidanin tapahtumista on Zimmermann & Melnikow 2014.

17 Luxmoore 2016, 4.

18 Biography Gudziak 2019.

19 Ketola 2015, 47.

20 Pope Francis 2015 a.

21 Marynovych 2015.

22 Pope Francis 2015 b.

23 Kenny 2015.

matkustamalla Ukraina. Svjatoslav sanoi, että myös presidentti Porošenko oli kutsunut paavin maahan. Vatikaani ei ollut vielä ottanut kantaa kutsuun.²⁴

Hyvin tiukkaa arvostelua paavia kohtaan esitti Kölnin ja Bonnin yliopistojen Itä-Euroopan historian emeritusprofessori Gerhard Simon. Hänen mukaansa Vatikaanin idänpolitiikka seurasi olennaisesti patriarkka Kirillin ja siten epäsuorasti presidentti Putinin linjaa. Vatikaani oli välttänyt ottamasta kantaa Krimin Venäjään liittämiseen ja Itä-Ukrainan miehittämiseen Venäjän voimatoimien tuomitsemisesta puhumattakaan. Vatikaanin idänpolitiikka pitäytyi osapuolten kehottamiseen rauhaan ja sopusointuun. Simonin mielestä osapuolten pitäminen samanarvoisina johti siihen, että Vatikaani asettui väkivallantekijän puolelle uhria vastaan. Simon muistutti, että Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko oli jo pitkään arvostellut Vatikaania, koska se oli vaiennut sotatapahtumista, valinnut huonosti sanansa ja asettunut Moskovan puolelle. Vatikaanin Kiovan-nuntius oli antanut ymmärtää, että ukrainalaiset olivat poliittisella toiminnallaan huonontaneet länsivaltojen ja Venäjän suhteita. Tällainen suhtautuminen muistutti Simonin mielestä Italian [venäläismielisten] poliitikkojen näkemystä Ukrainan konfliktista ja oli siten lähellä Putinin näkemyksiä. Simonin mieleen tuli 1980-luvulla lännessä laajalle levinnyt näkemys, jonka mukaan silloiset kommunististen maiden toisinajattelijat ja Puolan Solidaarisuusliike olivat ”liennytyksen häiriköitä”.²⁵

Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko on ollut aktiivinen toimija yhteiskunnallisessa ja poliittisessa keskustelussa. Se on vastustanut päättäväisesti korruptiota ja tukenut poliittisia ja sosiaalisia uudistuksia. Kun Maidanin tapahtumien jälkeen maan poliittinen johto vaihtui, kirkon piirissä oltiin toiveikkaita, että monet pysähdyksissä olleet uudistukset pantaisiin

uudestaan käyntiin ja politiikan uskottavuus ja laatu nousisivat. Vuoden 2016 alussa kirkon johto katsoi olevan tarpeen kiinnittää huomiota siihen, että elämisen taso ja politiikan laatu eivät olleet parantuneet odotetulla tavalla. Poliittiset uudistukset eivät olleet edistyneet, ja korruptio rehotti vanhaan tapaan. Kreikkalaiskatolisen kirkon piispojen synodi vetosi poliittisiin ja talouden päättäjiin, että he eivät panisi omia etujaan maan ja kansan etujen edelle. Piispat julistivat, että Ukrainan yhteiskuntaa ei saanut muuttaa ”pettyneiden yhteiskunnaksi”.²⁶

Paavi Franciscus perusti vuonna 2016 humanitaarisen hankkeen sodasta kärsivien ukrainalaisten auttamiseksi. Pope for Ukraine -nimellä kulkeva hanke keräsi varoja hädänalaisten auttamiseksi näiden uskonnosta, tunnustuskunnasta tai kansallisuudesta riippumatta. Kahdessa vuodessa hanke sai lahjoituksina yli 16 miljoonaa euroa, joilla autettiin kaikkiaan noin 900 000 ukrainalaista. Hanketta koordinoi Ukrainassa Pyhän istuimen Ukrainan-lähettiläs eli nuntius, ja esimerkiksi vuonna 2018 kardinaali Peter Turkson seurueineen vieraili useassa avustuskohteessa. Vatikaanissa vastuullinen virasto oli Virasto kokonaisvaltaisen inhimillisen kehityksen palvelemiseksi (Dicastery for Promoting Integral Human Development).²⁷

PAAVIN JA PATRIARKAN TAPAAMINEN 2016 UKRAINALAISESTA NÄKÖKULMASTA

Paavi Franciscuksen ja patriarkka Kirillin tapaaminen saatiin viimein järjestymään Kubbassa vuonna 2016. Tapaamisen lähestyessä kreikkalaiskatoliset kommentaattorit pohtivat tapaamisen luonnetta. Piispa Borys Gudziak muistutti *First Things* -lehdessä lukijoita siitä, että Venäjän ortodoksinen kirkko oli neljännesvuosisadan ajan torjunut Vatikaanin toiveet kirkonjohtajien tapaamisesta. Syynä oli ollut

Moskovan patriarkaatin katkeruus Ukrainan kreikkalaiskatolisen aktiivisuutta kohtaan. Gudziak arveli – ilmeisen ironisesti – että Moskova ei enää pitänytkään kreikkalaiskatolilaisia ongelmana. Vähintään tapaaminen merkitsi hänen mielestään sitä, että patriarkka Kirill oli hyväksynyt tosiasian, että Ukrainan kreikkalaiskatolilaiset eivät häviäsi mihinkään.²⁸

Gudziak vähätteli Kirillin auktoriteettia ja Moskovan patriarkaatin asemaa ortodoksisessa maailmassa. Venäjän ortodoksinen kirkko ”nilkutti” hänen mukaansa neuvostoaikana kärsimiensä vammojen takia ja haki edelleen moraalista ääntään neuvostojälkeisessä venäläisessä yhteiskunnassa. Gudziakin mielestä kirkko oli uhrannut vapautensa ja profeetallisen äänensä ottaessaan vastaan avokätisen valtion tuen. Patriarkka Kirillin arvostus Venäjällä oli hänen tietääkseen huomattavasti matalammalla kuin Vladimir Putinin. Kuuban-tapaamisella paavi Franciscus antaisi Venäjän ortodoksiselle kirkolle mahdollisuuden ottaa uuden suunnan pois perinteisestä Venäjän kolonialistisen roolin tukemisesta. Kirkolla olisi tilaisuus tunnustaa Ukrainan poliittinen ja kirkollinen itsemääräämisoikeus.²⁹

Venäjän ortodoksisen kirkon ulkosuhteista vastannut piispa Ilarion oli se henkilö, joka useimmiten julkisuudessa hyökkäsi Ukrainan kreikkalaiskatolista kirkkoa vastaan. Hän piti lehdistötilaisuuden viikkoa ennen Franciscuksen ja Kirillin kohtaamista ja kuvaili siellä Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon olemassaoloa parantumattomaksi haavaksi, joka estää katolisen ja Venäjän ortodoksisen kirkon suhteiden normalisoitumisen. Hän listasi viisi paha ongelmaa: 1) uniaatit [jota termiä Ilarion käytti] tuhosivat kolme Moskovan patriarkaatin hiippakuntaa Länsi-Ukrainassa 1980- ja 1990-luvuilla; 2) Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko muutti päämajansa Lvivistä Kiovaan; 3) kreikkalaiskatolinen kirkko ulotti missionsa

perinteisesti ortodoksisille alueille itäiseen ja eteläiseen Ukrainaan; 4) kreikkalaiskatolilaiset tukivat Kiovan patriarkaatin ortodoksista kirkkoa; 5) kreikkalaiskatolilaiset ottivat aktiivisesti osaa äskettäisiin [Maidanin] tapahtumiin ja käyttivät venäläisvastaisia ja russofobisia iskulauseita.³⁰

Nämä moitteet kertoivat, että Moskovan patriarkaatti kantoi erityistä kaunaa siitä, että kreikkalaiskatolilaiset olivat 1980-luvun lopulta lähtien ottaneet haltuunsa kirkollista omaisuutta, joka heiltä oli takavarikoitu heidän kirkkonsa laittomaksi julistamisen jälkeen vuonna 1946. Samoin Moskovassa oltiin närkästyneitä siitä, että kreikkalaiskatolinen kirkko ei ymmärtänyt pysyä ”omalla” alueellaan vaan julkesi toimia muuallakin Ukrainassa. Tämä kertoi siitä, että Moskovan patriarkaatti muistutti Kremlin valtiata halutessaan säilyttää vanhat geopolittiset etupiirinsä. Viimeisen kohdan osalta Ilarionin syytöksistä kirjoittanut Andriy Chirovsky on myöntänyt, että eräät ukrainalaiset olivat käyttäneet huonoa kieltä mutta että samaan olivat syyllistyneet myös venäläisellä puolella olleet kutsumalla ukrainalaisia natseiksi ja antisemiiteiksi.³¹ Chirovsky oli päätoimittajana tieteellisessä *LOGOS*-aikakauskirjassa, jota julkaisi Toronton yliopiston yhteydessä toimiva Andrei Šeptytskyi -instituutti.

---

24 Harris 2015. Pyhän istuimen roolista Argentiinan ja Chilen konfliktissa 1978 ks. Ketola 2019, 113.

25 Simon 2017, 16–17.

26 Appeal 2019.

27 Pope for Ukraine.

28 Gudziak 2016.

29 Gudziak 2016.

30 Chirovsky 2016.

31 Chirovsky 2016.

Chirovsky ei uskonut, että paavi Franciscus joutuisi kokouksessa Kirillin manipuloimaksi. Sen sijaan hän ei luottanut Vatikaanin kykyihin vastata Kremlin propagandakoneiston toimintaan, koska Vatikaanissa oltiin edelleen liiaksi kiinni vanhan idänpolitiikan ajatusmaailmassa.³² Siinä oli ollut keskeistä tehdä kommunistisille maille pieniä tai vähän isompia myönnytyksiä, joilla hankittiin lisää elintilaa kyseisen maan katolilaisille. Chirovsky ei selventänyt, mitä hän tarkoitti, mutta mahdollisesti hän ajatteli Vatikaanin voivan tehdä Ukrainan suhteen Moskovan patriarkaatile joitakin myönnytyksiä, jotka kenties edistäisivät Pyhän istuimen ja Moskovan patriarkaatin ekumeenisten suhteiden vahvistumista

Paavi Franciscuksen ja patriarkka Kirillin 12.2.2016 allekirjoittaman yhteisen julistuksen Ukrainan kreikkalaiskatolista kirkkoa koskevat kohdat kuuluivat seuraavasti:

25. Toivomme, että kohtaamisemme voisi myös vaikuttaa sovintoon siellä, missä esiintyy jännitteitä kreikkalaiskatolilaisten ja ortodoksien välillä. Nykyään on selvää, että menneisyyden ”uniatistmin” menetelmä siinä merkityksessä, että yhdistetään yksi yhteisö toiseen irrottamalla se kirkostaan ei ole se tapa, joka sallii ykseyden palauttamisen. Kuitenkin näissä olosuhteissa syntyneillä kirkollisilla yhteisöillä on oikeus olla olemassa ja ryhtyä kaikkeen siihen, mikä niihin kuuluvien uskovien hengellisten tarpeiden tyydyttämiseksi on välttämätöntä, pyrkien samaan aikaan elämään rauhassa naapuriensa kanssa. Ortodoksit ja kreikkalaiskatolilaiset tarvitsevat sovintoa ja vastavuoroisesti hyväksyttävissä olevien yhteiselön muotojen löytämistä.

26. Valitamme Ukrainan konfliktia, joka on jo aiheuttanut monia uhreja ja lukemattomia haavoja rauhanomaisille asukkaille ja syössyt yhteiskunnan vakavaan taloudelliseen ja humanitääriseen

kriisiin. Kehotamme kaikkia konfliktin osapuolia harkitsevuuteen, yhteiskunnalliseen solidaarisuuteen ja työhön rauhan rakentamiseksi. Kutsumme kirkkojamme Ukrainassa työskentelemään yhteiskunnallisen sopusoinnun saavuttamiseksi, pidättäytymään osallistumasta konfliktiin ja tukemasta konfliktin pahentumista.

27. Toivomme, että skisma ortodoksuskovien välillä Ukrainassa voitaisiin voittaa olemassa olevien kanonisten normien perusteella, että kaikki Ukrainan ortodoksikristityt eläisivät rauhassa ja sopusoinnussa ja että maan katoliset yhteisöt myötävaikuttaisivat siihen niin, että kristillinen veljeytemme näkyy yhä enemmän.³³

Suurarkkipiispa Svjatoslav piti yhteistä julistusta periaatteessa hyvänä mutta erityisesti Ukrainaa koskevien kohtien osalta heikkona suorituksena Kristittyjen ykseyden edistämisen paavilliselta neuvostolta ja sen johtajalta kardinaali Kurt Kochilta. Hänestä oli selvää, että paavi ja patriarkka olivat lähestyneet tapaamista aivan eri näkökulmista, paavi hengellisestä ja patriarkka sosio-poliittisesta näkökulmasta. Svjatoslavin mukaan julistuksessa näkyi ennen muuta Venäjän ortodoksisen kirkon ulkoasiainosaston johtajan, metropoliitta Ilarionin kädenjälki ja tämän negatiivinen suhtautuminen kreikkalaiskatoliseen kirkkoon. Hänen mielestään Ukrainaa koskevissa kohdissa ei ollut paljon positiivista, ja esimerkiksi sanan konflikti käyttäminen johti helposti ajatukset Ukrainan sisäiseen sotimiseen, kun tosiasiaa oli kyse ulkovallan hyökkäyksestä Ukrainaan. Samalla se vihjasi, että Ukrainan kirkot, mukaan lukien kreikkalaiskatolinen kirkko olisivat olleet tukemassa sodankäyntiä, mikä ei kuitenkaan pitänyt paikkaansa. Hän kehotti kirkkonsa jäseniä ottamaan kuitenkin julistuksen rauhallisesti; he selviäisivät siitä kuten muistakin samankaltaisista aiemmista julistuksista.³⁴

Paavi kommentoi Svjatoslavin haastattelua tuoreeltaan paluulennolla Roomaan. Hän ei ollut pahastunut Svjatoslavin näkemyksistä, sillä hän oli pannut merkille, että tämä oli kritiikin lisäksi myös ilmaissut tukensa paavin ekumeenisille pyrkimyksille. Paavi sanoi ymmärtävänsä ukrainalaisten tunteita varsinkin sota-aikana ja korosti, että jokaisella oli oikeus mielipiteisiinsä. Hän myös kertoi saaneensa Svjatoslavalta veljellisen kirjeen heti, kun tämä oli kuullut tulevasta tapaamisesta. Hän kertoi tuntevansa Svjatoslavin hyvin Buenos Airesin ajoilta ja sanoi heidän olevan sinutteluväleissä.³⁵

Eräät kirjoittajat ovat pohtineet, mitkä seikat vaikuttivat siihen, että paavi ja patriarkka saattoivat tavata. Yksi näkemys on, että Francisuksen myönteinen suhtautuminen patriarkka Kirilliin ja hänen hiljaisuutensa Ukrainan konfliktin yhteydessä olisivat saaneet Vladimir Putinin näyttämään vihreää valoa Kuuban-tapaamisen järjestymiselle.³⁶ Jonathan Luxmoore muistutti, että paavin täytyi ottaa huomioon myös Venäjän pienen katolisen vähemmistön edut. Jos hän suuttuttaisi Venäjän johdon, tuo vähemmistö voisi joutua kärsimään.³⁷ *Vartija*-lehdessä haastateltu ukrainalainen kirkkohistorioitsija Andri Myhalejko tiivistä edellä mainitun näkökohdan näin:

Hän ei voi esimerkiksi jättää ottamasta huomioon katolisen kirkon asemaa ja toimintaa Venäjällä. Hän ja hänen neuvonantajansa tietävät varmasti, että jokin harkitsematon ilmaisu, Venäjän ulkopolitiikan liian karkäs arvostelu tai liian ilmeinen kannanotto Ukrainan eduksi voisi aiheuttaa ongelmia katoliselle kirkolle Venäjällä.³⁸

Roomalaiskatolilaisten elämä Venäjällä ei ole helppoa heitä kohtaan tunnetun epäluuloisuuden ja välillä suoran vihamielisyyden vuoksi. Tavallisen venäläisen ortodoksin tiedot kato-

lisuudesta ovat vähäiset, mutta monet heistä ovat saaneet kuulla ortodoksipapeilta, että katolisuus on ortodoksian pahin vihollinen. Moskovan patriarkaatti on Vatikaanille katkera ei vain Ukrainan tapahtumien vuoksi vaan siksi, että Pyhä istuin perusti Venäjälle muutaman uuden katolisen hiippakunnan vuonna 2002. Sitä on pidetty katolisen kirkon vihamielisenä kirkkopoliittikkana ja proselytisminä. Venäjän ortodoksisen kirkon piirissä siihen on viitattu usein vain sen päivämäärällä New Yorkin terrori-iskujen tyyliin: 02/11/02.³⁹

Vuosi Havannan julistuksen antamisesta suurarkkipiispa Svjatoslav antoi haastattelun, jossa hän tarkasteli, millaisia seurauksia julistuksella oli ollut. Hän myönsi esittäneensä kovasanaista kritiikkiä Vatikaania kohtaan, mutta huomautti, että paavi oli noussut ensimmäisenä puolustamaan häntä. Hän oli edelleen sitä mieltä, että julistus oli tehty ensisijaisesti Moskovan patriarkaatin ehdoilla. Sviatoslav oli tyytyväinen siihen, että julistuksen jälkeen Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon ja Vatikaanin välinen vuoropuhelu oli käynnistynyt kunnolla ja paavilla oli jo huomattavasti selvempi kuva siitä, mistä Ukrainan sodassa oli kysymys. Tästä todisti hänen mielestään myös Pope for Ukraine -hanke. Svjatoslav oli sitä mieltä, että Ukrainan poliitikot ja viranomaiset eivät vielä täysin tajunneet sitä, mikä merkitys hyvillä suhteilla Vatikaaniin oli maan kehityksen kannalta. Hän pahoitteli, että mediassa esiintyi vi-

32 Chirovsky 2016.

33 Julistus löytyy suomennettuna Katolisen kirkon Suomessa kotisivulta osoitteessa katolinen.fi.

34 Yatsiv 2016.

35 Pope Francis 2016.

36 Gaetan 2019.

37 Luxmoore 2016, 5.

38 Ketola 2015, 49.

39 Ketola 2010, 93–94.

hamielisiä asenteita Vatikaania kohtaan. Hänen mielestään tällaista mielialaa levittivät tahot, jotka todellisuudessa työskentelivät Ukrainan etuja vastaan.⁴⁰

UKRAINAN UUDEN ORTODOKSISEN KIRKON SYNTY

Autokefaalisen Ukrainan ortodoksisen kirkon synnyttyä vuosien 2018 ja 2019 taitteessa Ukrainan kreikkalaiskatolisesta kirkosta tuli maan toiseksi suurin kirkko. Erilaisten arvioiden mukaan kirkkoon kuuluu 4–5 miljoonaa jäsentä. Suurarkkipiispa Svjatoslav antoi pian uuden kirkon syntymisen jälkeen haastattelun, jossa hän nosti esiin vaaran, että uutta ortodoksista kirkkoa voitaisiin käyttää poliittisten kamppailujen työkaluna ja että se voisi joutua kiusaukseen pitää Ukrainan valtion tavoitteita omina tavoitteinaan. Positiivisemmassa sävyssä hän arvioi, että tulevaisuudessa voisi syntyä vielä suurempi Ukrainan kirkkojen yhteenliittymä, hänen määritelmänsä mukaan ”Kiovan patriarkaatti”, johon kuuluisivat paitsi ortodoksit myös kreikkalaiskatolilaiset. Se merkitsisi paluuta muinaiseen jakamattomaan ”Kiovan kirkkoon”.

Svjatoslav kuvasi oman kirkkonsa asemoitumista: ”Vaikka elämme täydessä yhteydessä apostoli Pietarin seuraajan kanssa, pidämme muinaista Konstantinopolin kirkkoa äitikirkonamme.” Unionia edeltäisi hänen mukaansa kuitenkin kristittyjen ykseys: välivaiheen tavoite olisi hänen mukaansa ehtoollisyhteys Rooman ja Konstantinopolin välillä. Svjatoslav korosti kreikkalaiskatolilaisten sitoutumista ekumeenisen liikkeen tavoitteisiin kristittyjen ykseydestä ja kehotti myös Ukrainan ortodoksista kirkkoa ottamaan liikkeen tavoitteet todesta.⁴¹

Yhdysvaltalainen katolinen journalisti John L. Allen, jolla oli pitkä kokemus Vatikaanin-kirjeenvaihtajana, kiinnitti huomiota siihen, että Vatikaani oli pysynyt hiljaa Ukrainan uuden or-

todoksisen kirkon perustamisprosessin aikana. Hänen mielestään olisi voinut odottaa, että paavi olisi ilmaissut hankkeelle tukensa, kun otti huomioon, että Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko suhtautui myönteisesti uuden kirkon perustamiseen. Samoin oli Allenin mielestä ilmeistä, että Franciscus piti Konstantinopolin ekumeenista patriarkkaa mieluisimpana neuvottelukumppanina ortodoksisessa maailmassa. Kaiken kaikkiaan oli Allenin mielestä selvää, että Vatikaanin globaaleja intressejä vahvistaisi se, jos Moskovan patriarkaatin ”kuristusote” ortodoksisesta maailmasta hellittäisi.⁴²

Maidanin tapahtumien synnyttämä Ukrainan kirkkojen yhteishenki alkoi ajan mittaan rapautua. Ukrainan uuden ortodoksisen kirkon ja Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon välille syntyi hankausta pian ensin mainitun perustamisen jälkeen. Ukrainan uuden ortodoksisen kirkon perustamiskonsiili pidettiin Kiovassa Pyhän Sofian katedraalissa joulukuussa 2018. Keväällä 2019 suurarkkipiispa Svjatoslav olisi halunnut järjestää samaan paikkaan pyhiinvaelluksen ja jumalanpalveluksen Jumalansynnyttäjän neitseen Marian ilmestyksen päivänä 7. huhtikuuta (juliaanisen kalenterin mukaan).⁴³ Vähän ennen ajankohtaa Svjatoslav julkaisi paimenkirjeen, jossa hän korosti Pyhän Sofian katedraalin merkitystä koko Ukrainan kansalle. Kreikkalaiskatolinen kirkko oli myös saanut asianmukaiselta viranomaiselta luvan katedraalin käyttämiseen.⁴⁴ Ukrainan uuden ortodoksisen kirkon kunniapatriarkka Filaret ja hänen jälkeensä koko kirkon piispainsynodi kuitenkin arvosteli hanketta ankarasti ja vetosi Svjatoslaviin, jotta tämä luopuisi aikeesta uskontorauhan säilyttämisen nimissä. Ukrainan presidentti Petro Porošenko kutsui osapuolet puheilleen ja yritti toimia välittäjänä kiistassa.⁴⁵ Lopulta asia ratkesi muodollisesti niin, että Ukrainan hallitus ilmoitti kirkon olevan pois käytöstä restaurointitöiden vuoksi.⁴⁶

Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon piispat tapasivat paavi Franciscusta kahden päivän ajan heinäkuussa 2019. Osanottajille pitämässään puheessa paavi kuvaili Ukrainan konfliktia tavalla, joka kertoi hänen hyvin ymmärtävän, minkätyyppisestä sodankäynnistä Ukrainassa oli kyse:

Ukrainassa on jo jonkin aikaa ollut vaikea ja arka-luonteinen tilanne, sitä on yli viiden vuoden ajan repinyt konflikti, jota monet kuvaavat ”hybridiksi”. Se koostuu sotatoimista, joissa tilanteesta vastuussa olevat naamioivat itsensä; se on konflikti, jossa heikoimmat ja pienimmät maksavat korkeimman hinnan; se on konflikti, jota pahentavat erityyppiset propagandistiset väärennykset ja manipulaatiot, ja jossa yritetään hyödyntää myös uskonnollista näkökulmaa.⁴⁷

Sen jälkeen suurarkkipiispa Svjatoslav kertoi, että kreikkalaiskatolilaisten ”unelmat olivat toteutumassa”. Ensimmäinen niistä oli paavin matkustaminen Ukrainaan, jota paavi oli luvannut harkita. Svjatoslavin mukaan vierailu ei olisi tärkeä ainoastaan Ukrainan katolilaisille, vaan se voisi parantaa tulehtuneita välejä Ukrainan eri väestöryhmien ja eri kirkkokuntien välillä. Toinen unelma koski Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon korottamista patriarkaattiksi, joka oli ollut jo vuosikymmenien ajan ilmassa. Svjatoslav korosti, että siinä ei ollut kyse vain kunniaitittelistä vaan ”tavasta olla olemassa”. Metropoliitta Andrei Šeptytskyin autuaaksi julistaminen oli kolmas asia, josta piispat olivat puhuneet paavin kanssa. Šeptytskyi oli heille 1900-luvun alkupuolen Ukrainan ”kreikkalaiskatolisen” herätyksen isä ja kirkon kansainvälisen toiminnan mahdollistaja.⁴⁸

JOHTOPÄÄTÖKSET

Ukrainan kreikkalaiskatoliselle kirkolle viimeiset viisi vuotta ovat merkinneet sen tulemistä

yhä tunnetummaksi tekijäksi sekä Ukrainan kirkollisessa maisemassa että yhteiskunnallisessa keskustelussa. Kirkko on ulottanut toimintansa sen ydinalueelta Länsi-Ukrainassa joka puolelle Ukrainaa, myös Krimille ja itäiseen Ukrainaan. Kreikkalaiskatoliset papit olivat hyvin aktiivisia Euromaidanin tapahtumissa vuonna 2014, jolloin kaikkien uskonnollisten yhteisöjen tunnettuus ja arvostus ainakin tilapäisesti kasvoi ukrainalaisten keskuudessa. Kreikkalaiskatolinen kirkko instituutiona on Ukrainan EU-suuntausta kenties kaikkein suorasanaisimmin kannattanut uskonnollinen yhteisö. Tämä ei ole opportunistinen ilmiö, vaan aina maan alta noustuaan 1980-luvun lopulla kirkko on ajanut hyvin länsimyynteistä linjaa. Kirkolla on ollut etunaan myös se, että sillä ei ole rasitteenaan minkäänlaisia syytöksiä yhteistyöstä neuvostoviranomaisten kuten KGB:n kanssa toisin kuin ortodoksisella kirkolla, varsinkin Moskovan patriarkaatin alaisella kirkolla. Päinvastoin se on ollut valtiovallan maan alle painama yhteisö, jonka jäseniä oli vangittu ja lähetetty vankileirien saaristoon.

Kreikkalaiskatolisella kirkolla on omat teologiset rasitteensa, sillä sen luonnetta sekä katolisena että ortodoksisena yhteisönä ei aina ole ymmärretty, ja usein sitä on pidetty outona kirkollisena sekasikiönä ja rauhanhäiritsijänä ekumeenisissa suhteissa niin katolisilla kuin ortodoksisilla tahoilla. Moskovan patriarkaatti on syyttänyt sitä toistuvasti Ukrainan kirkollisen

---

40 RISU 2017.

41 Katsuba 2019.

42 Allen 2018.

43 Mykhaleiko 2019, 26.

44 Svjatoslav 2019.

45 Mykhaleiko 2019, 26.

46 St. Sophia 2019.

47 Pope Francis 2019.

48 Rozanskij 2019.

elämän häiritsemistä ja jopa aggressiivisesta asenteesta ortodokseja kohtaan. Moskova on viitannut siihen torjuessaan Vatikaanin ekuumeeniset lähentymisyrietykset kuten paavin mahdollisen matkan Venäjälle. Kreikkalaiskatolisella kirkolla on ollut kuitenkin hyvät välit Kiovan patriarkaatin alaisen ortodoksisen kirkon sekä autokefaalisen ortodoksisen kirkon kanssa. Näitä kolmea on yhdistänyt ukrainalainen isänmaallisuus ja yhteiskunnallisten uudistusten kannatus.

Kreikkalaiskatolisen kirkon suhde paaviin ja Vatikaaniin on monimutkainen. Paavi Franciscus oppi tuntemaan kirkon jo Argentiinan-aikoinaan, jolloin hän tutustui läheisesti myös suurarkkipiispa Svjatoslaviin, joka on toiminut Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon johdossa vuodesta 2011 lähtien. Krimin niemimaan liittäminen Venäjään ja itäisen Ukrainan venäläismiehitys kuitenkin tulehduttivat kreikkalaiskatolilaisten suhteita Vatikaaniin, sillä heidän mielestään paavilla oli virheellinen käsitys Ukrainan sodasta ”veljessotana” ja he olisivat toivoneet paavilta suurempaa Venäjän tuomitsemista. Kun paavi Franciscus ja patriarkka Kirill tapasivat Kuubassa vuonna 2016, kreikkalaiskatolilaiset pelkäsivät tapaamista etukäteen ja arvostelivat sitä jälkikäteen Vatikaanin taipumisesta Moskovan patriarkaatin propagandan näkemyksiin Ukrainaa koskevissa kysymyksissä. Paavi Franciscus ei kuitenkaan henkilökohtaisesti loukkaantunut suurarkkipiispa Svjatoslavin suorasukaisesta arvostelusta. Heidän keskusteluyhteytensä päinvastoin vahvistui Kuuban huipputapaamisen jälkeen, ja Svjatoslav alkoi ymmärtää paremmin paavin Ukrainaa koskevia näkemyksiä. Svjatoslav yritti saada myös ukrainalaiset poliitikot ymmärtämään hyvien Vatikaanin-suhteiden merkityksen.

Kreikkalaiskatolilaiset suhtautuivat myönteisesti Konstantinopolin patriarkaatin

tunnustaman Ukrainan ortodoksisen kirkon syntyyn. He näkivät sen jopa esivaiheena tulevaisuudessa kaikki Ukrainan kristityt yhdistävälle Kiovan patriarkaatile, johon myös kreikkalaiskatolilaiset voisivat yhtyä. Se merkitsisi heidän visiossaan paluuta alkuperäiseen Kiovan kristillisyyteen. Ukrainan ortodoksisen ja Ukrainan kreikkalaiskatolisen kirkon suhteissa on alkuvaiheissa näkynyt tiettyä kitkaa, kun vastasyntyneen ortodoksisen kirkon piispat eivät halunneet antaa Kiovan Pyhän Sofian katedraalia kreikkalaiskatolisen kirkon käyttöön. On ilmeistä, että taustalla ovat jossakin määrin ortodoksien kreikkalaiskatolilaisia kohtaan tuntemat vanhat epäluulot, jotka eivät aivan nopeasti häviä huolimatta paavin ja Konstantinopolin patriarkan yhä lämpimämmistä suhteista.

TT Mikko Ketola (mikko.ketola@helsinki.fi) on kirkkohistorian yliopistonlehtori ja kirkkohistorian dosentti Helsingin yliopistossa. Hänen tutkimusintressinsä liittyvät laaja-alaisesti uusimman ajan kirkkohistoriaan.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lähteet

- Allen, John L. (2018). Why Drive for Independence of Ukraine's Church Matters to Rome, too. *Crux* 16.12.2018. <https://cruxnow.com/news-analysis/2018/12/why-drive-for-independence-of-ukraines-church-matters-to-rome-too/> (25.11.2019).
- Appeal (2019). An Appeal of Bishops of the UGCC to the Representatives of Government, Politicians and Ukrainian Society. *Information Resource of Ukrainian Greek-Catholic Church* 5.2.2019. <https://news.ugcc.ua> (25.11.2019).
- Biography Gudziak (2019). Biography of Metropolitan Archbishop Borys Gudziak of the Ukrainian Catholic Archeparchy of Philadelphia. *The Ukrainian Weekly* 14 June 2019. <https://www.ukrweekly.com> (25.11.2019).
- Chirovsky, Andriy (2016). As Pope and Russian Patriarch Meet, Ukraine Fears a 'Shaky' Vatican. *Crux* 11.2.2016. <https://cruxnow.com/church/2016/02/as-pope-and-russian-patriarch-meet-ukraine-fears-shaky-vatican/> (25.11.2019).
- Gaetan, Victor (2019). Pope Francis's Holy Diplomacy in Ukraine: Why Washington and the Vatican Don't See Eye to Eye. *Foreign Affairs* 5.9.2019. <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2019-09-05/pope-francis-holy-diplomacy-ukraine> (25.11.2019).
- Gudziak, Borys (2016). Pope Francis and Patriarch Kirill. *First Things* 2.11.2016. <https://www.firstthings.com/web-exclusives/2016/02/pope-francis-and-patriarch-kirill> (25.11.2019).
- Harris, Elise (2015). Archbishop: Ukrainian Conflict is Europe's Biggest Crisis since WWII. *Catholic News Agency* 7.6.2015. <https://www.catholicnewsagency.com/news/archbishop-ukrainian-conflict-is-europes-biggest-crisis-since-wwii-95330> (25.11.2019).
- Kalenychenko, Tetiana (2018). Öffentliche Religion auf dem Kiewer Majdan. *Religion & Gesellschaft in Ost und West* 2018 (3).
- Kenny, Peter (2015). Ukrainian Catholic Leader Urges Tougher Line from Pope on Russia. *Ecumenical News* 25.2.2019. <https://www.ecumenicalnews.com/article/ukrainian-catholic-leader-urges-tougher-line-from-pope-on-russia/28416.htm> (25.11.2019).
- Ketola, Mikko (2015). Ukrainan kirkot, Venäjä ja sota. *Vartija* 2/2015.
- Kotsuba, Yaroslav (2019). His Beatitude Sviatoslav: Unity of Catholics and Orthodox is not Utopian Thinking. *Information Resource of Ukrainian Greek Catholic Church*, 10.1.2019. http://news.ugcc.ua/en/interview/his_beatitude_sviatoslav_unity_of_catholics_and_orthodox_is_not_utopian_thinking_85020.html (25.11.2019).
- Luxmoore, Jonathan (2016). The Pope's Russian Gamble. *The Tablet*. 13 February 2016.
- Marynovych, Myroslav (2015). When Diplomacy Prevails over the Principles of the Faith. *Religious Information Service of Ukraine* 10.2.2015. https://risu.org.ua/en/expert_thought/open_theme/59079 (25.11.2019).
- Myhalejko, Andri (2019). Die Griechisch-Katholische Kirche fünf Jahre nach dem Majdan. *Religion & Gesellschaft in Ost und West* 2019 (4/5).
- Pope for Ukraine (2018). <http://www.humandevopment.va/en/progetti/il-papa-per-l-ucraina.html> (25.11.2019).
- Pope Francis (2015a). General Audience 4.2.2015. <http://w2.vatican.va/content/francesco/en/events/event.dir.html/content/vaticanevents/en/2015/2/4/udienzagenerale.html> (25.11.2019).
- Pope Francis (2015b). Address of His Holiness Pope Francis to the Ukrainian Bishops on their "Ad limina" Visit. https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/february/documents/papa-francesco_20150220_ad-limina-ucraina.html (25.11.2019).
- Pope Francis (2016). Pope Francis: I Understand the Feelings of the Ukrainians. *Religious Information Service of Ukraine* 18.2.2016. https://risu.org.ua/en/index/all_news/catholics/vatikan/62568 (25.11.2019).

- Pope Francis (2019). Address of His Holiness Pope Francis to the Members of the Permanent Synod of the Greek Catholic Church of Ukraine. http://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2019/july/documents/papa-francesco_20190705_sino-do-chiesaucraina.html (25.11.2019).
- RISU (2017). The Havana Declaration Broke International Silence on the War in Ukraine. *Religious Information Service of Ukraine* 5.2.2017. https://risu.org.ua/en/index/expert_thought/interview/65952/ua (25.11.2019).
- Rozanskij, Vladimir (2019). Archbishop Shevchuk Says Dreams Are Coming True. *AsiaNews.it*. <http://www.asianews.it/news-en/Archbishop-Shevchuk-says-dreams-are-coming-true-47526.html> (25.11.2019).
- Simon, Gerhard (2017). Die Ukraine und die vaterländische Ostpolitik. *Religion & Gesellschaft in Ost und West* 2017 (3).
- St. Sophia (2019). The April 7th Divine Liturgy of the UGCC Will Not Be Held at the St. Sophia Cathedral. *Information resource of Ukrainian Greek-Catholic Church* 8.3.2019. http://news.ugcc.ua/en/news/april_7_the_liturgy_of_the_ugcc_will_not_be_held_at_the_st_sophia_cathedral_85593.html (25.11.2019).
- Svjatoslav (2019). I Proclaim a Solemn Gathering of Our Whole Church at St. Sophia in Kyiv, His Beatitude Svjatoslav. *Information resource of Ukrainian Greek-Catholic Church* 19.2.2019. http://news.ugcc.ua/en/photo/i_proclaim_the_solemn_assembly_of_our_whole_church_at_st_sophia_in_kyiv_his_beatitude_sviatoslav_85384.html (25.11.2019).
- Yatsiv, Ihor (2016). "Two Parallel Worlds": An Interview with His Beatitude Sviatoslav. *Information Resource of Ukrainian Greek Catholic Church*, 14.2.2016. http://news.ugcc.ua/en/interview/two_parallel_worlds__an_interview_with_his_beatitude_sviatoslav_75970.html (25.11.2019).
- Kirjällisuus
- Avvakumov, Yury P. (2016) Ukrainian Greek Catholics, Past and Present. *Churches in the Ukrainian Crisis*. Ed. Andrii Krawchuk & Thomas Bremer. London: Palgrave Macmillan, 21–44.
- Bremer, Thomas (2016). Religion in Ukraine: Historical Background and the Present Situation. *Churches in the Ukrainian Crisis*. Ed. Andrii Krawchuk & Thomas Bremer. London: Palgrave Macmillan, 3–20.
- Brüning, Alfons (2016). Orthodox Autocephaly in Ukraine: The Historical Dimension. *Churches in the Ukrainian Crisis*. Ed. Andrii Krawchuk & Thomas Bremer. London: Palgrave Macmillan, 79–102.
- Crummey, Robert O. (2006) Eastern Orthodoxy in Russia and Ukraine in the age of the Counter-Reformation. *The Cambridge History of Christianity. Volume 5. Eastern Christianity*. Ed. Michael Angold. Cambridge: Cambridge University Press, 302–324.
- Ketola, Mikko (1995). Ukrainan kirkkokunnat neuvostoajan jälkeisessä murroksessa 1991–1993. *Ortodoksia* 44, 141–167.
- Ketola, Mikko (2010). Katolinen kirkko. *Kirkot ja uskonnot itäisessä Euroopassa*. Toim. Maija Turunen. Helsinki: Edita, 67–95.
- Ketola, Mikko (2016a). Maan alta Maidanille: Ukrainan kreikkalaiskatolinen kirkko kansallismielisen ekuumenia moottorina. *Teologia.fi* 27.9.2016.
- Ketola, Mikko (2016b). Ukrainan kirkot 2000-luvun kriiseissä. *Teologinen Aikakauskirja* 121 (4), 361–369.
- Ketola, Mikko (2019). Globaali uskonnollinen toimija: Katolinen kirkko kansainvälisessä politiikassa. *Uskonto ja maailmanpolitiikka*. Toim. Heikki Pesonen & Tuula Sakaranaho & Sini Paukkunen. Helsinki: Gaudeamus, 104–124.
- Zimmermann, Margarete & Michael Meinikow (2014). "Gott ist mit uns!" Die Kirchen und der Euromajdan. *Osteuropa*, 64 (5–6), 259–276.